



16.6.2025

LAUSUNTO

Oikeusministeriö, ihmiskaupan vastainen työ

Asia: Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman 2021 – 2023 päivittäminen.

Monika-Naiset liitto kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi ja antaa lausuntonsa koskien ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman päivittämistä.

Tunnistamme työssämme vuosittain 25–35 uutta ihmiskaupan uhria. Tällä hetkellä palvelujemme piirissä on 70 ihmiskaupan uhriksi joutunutta naista, joista noin puolella on lapsia.

Palveluissamme tyypillisin tunnistettu ihmiskaupan muoto on pakkoavioliitto. Se on vakava ihmisoikeusloukkaus sekä väkivallan muoto, joka kohdistuu henkilön terveyteen ja vapauteen. Pakkoavioliittoihin liittyy usein pakottavaa kontrollia ja monimuotoista väkivaltaa: fyysistä, henkistä, seksuaalista ja taloudellista. Ilmiö on voimakkaasti sukupuolittunut. Kokemuksemme mukaan pakkoavioliiton uhreiksi joutuneet hakeutuvat tuen piiriin usein vasta täysi-ikäisinä, vaikka avioliitto olisi solmittu heidän alaikäisyytensä aikana. Avioliitto on usein solmittu ulkomaille ennen tuloa Suomeen. On myös tapauksia, joissa Suomessa syntynyt tai kasvanut tyttö viedään ulkomaille, missä hänet pakotetaan avioliittoon.

Alaikäinen ei voi lähtökohtaisesti antaa pätevää suostumusta avioliittoon, eikä hänellä ole keinoja irtaantua tilanteesta. Tämä ilmiö voi jatkua sukupolvesta toiseen, ellei siihen puututa tietoisesti ja järjestelmällisesti. Huolestumme on myös, että turvapaikka- tai oleskelulupaprosessissa alaikäisenä solmittuja avioliittoja ei tunnisteta, jopa silloin kun tyttö muuttaa Suomeen alaikäisenä. Kokemuksemme mukaan on hyvin tyypillistä, että tyttöjen ikää lisätään, ja passiin voidaan kirjata vanhempien ilmoittama syntymäpäivä.

On monia syitä, miksi uhrit hakeutuvat avun piiriin vasta täysi-ikäisinä. Alaikäisille avun hakeminen on erityisen vaikeaa. He voivat olla vanhempien ja laajemman yhteisön

painostuksen ja kontrollin alaisia, tai he haluavat suojella läheisiään rikosoikeudellisilta seuraamuksilta. Pakkoavioliittotilanteisiin liittyy usein kunniaan perustuvaa väkivaltaa tai sen uhkaa. Uhreilla voi olla pelko oleskeluluvan menettämisestä, epäluottamusta viranomaisista kohtaan, puutteellinen kielitaito ja pelko lasten menettämisestä joko lastensuojelun tai puolison toimesta. Matalan kynnyksen palveluiden vähyys ja tiedon puute oikeuksista ja lainsäädännöstä estävät monia hakeutumasta avun piiriin. Lisäksi uhrit harvoin tunnistavat itseään ihmiskaupan uhreiksi.

Ihmiskaupan uhrien lapset – riskit, ilmiöt ja tarpeet

Ihmiskaupan uhrien lapset ovat monin tavoin erityisen haavoittuvassa asemassa. Vanhemman kokema hyväksikäyttö ja väkivallan historia heijastuvat väistämättä lapseen, jonka kasvuympäristö on usein turvaton, kaoottinen ja vailla jatkuvuutta. Lapsi voi elää eristyksissä, vailla luotettavaa aikuisen tukea, ja joutua todistamaan tai jopa kokemaan väkivallan eri muotoja. Tämä kasvattaa riskiä, että lapsi joutuu uudelleen uhriksi – esimerkiksi hyväksikäytön tai kontrollin kohteeksi. Monilla lapsilla ei ole sopivia sanoja, kykyä tai osaamista kertoa kokemastaan tai ilmaista avuntarvettaan tavanomaisilla tavoilla. He eivät välttämättä tunnista omia tunteitaan, eikä heillä ole tarvittavia valmiuksia nimetä tai ilmaista niitä, minkä vuoksi he jäävät helposti näkymättömiin.

Toinen, vähemmän näkyvä mutta yhtä vakava ilmiö on lasten käyttäminen kontrollin välineenä. Perheessä, jossa vanhempi on edelleen tekijän kontrollin alla tai traumatisoitunut, lapsi saatetaan tietoisesti tai alitajuisesti valjastaa seuraamaan äitiä. Usein poikalapset asetetaan asemaan, jossa heidän tehtävänsä on raportoida äidin liikkeistä, rajoittaa hänen toimintaansa tai vahvistaa hyväksikäyttäjän auktoriteettia. Tämä vääristää lapsen käsitystä ihmissuhteista ja vastuusta, aiheuttaa syyllisyyttä ja voi johtaa myöhempiin psyykkisiin ongelmiin.

Ihmiskaupan uhrien lasten korkean riskin erotilanteet

Korkean konfliktin huoltajuuskiistat ovat erityisen kriittisiä ihmiskaupan uhrien lasten näkökulmasta. Suomessa noin 10 % erotilanteista eskaloituu pitkäkestoiseksi riidoiksi, joissa lapsen tarpeet jäävät vanhempien vallankäytön jalkoihin.

Tällaisissa tilanteissa lapsen turvallisuus voi olla vakavasti uhattuna. Lasta voidaan käyttää kontrollin välineenä: uhata viedä hänet ulkomaille, käyttää häntä raportoimaan toisen vanhemman toimista tai käyttää häntä painostuskeinona. Kun lapsi joutuu todistamaan konfliktia, hänen psyykkinen hyvinvointinsa vaarantuu. Lisäksi oikeusjärjestelmä saattaa käsitellä nämä tilanteet "tasapuolisena riitana", jolloin ihmiskaupan taustalla oleva hyväksikäyttö ja kontrolli jäävät huomioimatta.

Näiden toimien tavoitteena on varmistaa, että korkean riskin erotilanteissa **lapsen turvallisuus asetetaan etusijalle ennakolta, prosessin aikana ja päätöksenteon jälkiseurantaan asti**. Tämä yhdistetty selkeä sääntely, tuomioistuinohjeistus,

viranomaisten koulutus ja järjestelmällinen vaikuttavuuden arviointi muodostavat perustan lapsen oikeuksien toteutumiselle todellisuudessa – ei vain paperilla.

Psykososiaalinen tuki on keskeistä, jotta lapset voivat käsitellä kokemuksiaan ja rakentaa uudelleen luottamusta itseensä ja muihin. Lapsi, joka ei saa apua, kantaa traumaattisia muistoja mukanaan läpi elämän. Tuen on oltava pitkäjänteistä, sensitiivistä ja rakennettu niin, että lapsi voi ilmaista itseään ja tulla kuulluksi. Sen on myös vahvistettava lapsen itsetuntoa, lisättävä turvallisuuden tunnetta ja mahdollistettava ikätasoinen osallistuminen.

Koulut ja varhaiskasvatus voivat tarjota turvaa ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Hyvät kaverisuhteet ja luotettavat aikuiset auttavat lasta rakentamaan myönteistä minäkuvaa ja ehkäisevät eristäytymistä. Kuitenkin kulttuurilliset erot ja kielimuuri voivat vaikeuttaa aikuisten kykyä tunnistaa lapsen avuntarvetta. Lasten kanssa työskentelevälle ammattilaisille on tarjottava lisää koulutusta ihmiskaupasta ilmiönä, väkivaltaa kokeneiden lasten tunnistamisesta ja traumainformoidusta työnteosta.

Ihmiskauppa on piilorikollisuutta, mutta siihen joutuneet lapset ovat aikuisista poiketen usein yhteydessä yhteiskuntaan esimerkiksi koulun, varhaiskasvatuksen tai nuorisotyön kautta. Näin tilanteisiin on mahdollista puuttua ja ohjata lapset avun piiriin.

Koulutusympäristön tulee olla aidosti turvallinen. Trauma voi näkyä käyttäytymisessä, jota tulkitaan väärin – kuten vetäytymisenä, aggressiivisuutena tai keskittymisvaikeuksina. Lapsi ei kuitenkaan ole "häiriö", vaan oireilee elinolosuhteidensa vuoksi. Opettajien ja kouluhenkilöstön on tärkeää ymmärtää trauman vaikutukset ja tarjota ennakoitavia rakenteita sekä rauhallisia tiloja. Koulu voi olla lapselle elämän ensimmäinen todellinen turvapaikka.

Lapsen hyvinvointi kytkeytyy suoraan äidin saamaan tukeen. Jos äiti jää ilman apua, hän ei kykene suojelemaan lastaan eikä luomaan turvallista arkea. Ihmiskaupan uhrit jäävät usein eristyksiin yhteiskunnasta, eivät tunne oikeuksiaan eivätkä osaa hakea apua. He tarvitsevat psykososiaalisen tuen lisäksi taloudellista ja oikeudellista apua, jotta voivat ottaa vastuuta omasta ja lastensa hyvinvoinnista. Kun äiti saa tukea, lapselle avautuu mahdollisuus kasvaa ilman väkivallan ja pelon varjoa.

Tunnistamisen ja tilastoinnin puutteet

Tehokas tuki ja suojelu edellyttävät ajantasaista, luotettavaa ja vertailukelpoista tietoa ihmiskaupan uhrien lapsista. Nykyinen tieto on hajanaista ja usein puutteellista. Ei ole olemassa valtakunnallista käytäntöä, jonka avulla viranomaiset voisivat systemaattisesti kerätä tarvittava tieto. Tämä johtaa siihen, että lapset jäävät näkymättömiksi niin tilastoissa kuin palvelujärjestelmässä ja vaikeuttaa myös ilmiön ehkäisyä ja lisää riskiä, että lapsi joutuu uudelleen hyväksikäytön uhriksi tai syrjäytyy yhteiskunnasta. Vaikka lapsi ei olisi suoraan ihmiskaupan kohteena, hänen elämäntilanteensa voi olla monin tavoin verrattavissa uhrin kokemuksiin. Lapsi voi olla altistunut jatkuvalle

kontrollille, väkivallalle tai pelolle. Hän voi olla kokenut hyväksikäyttöä, joutunut eroon läheisistään, muuttanut useita kertoja tai jäänyt vaille koulunkäyntiä. Hänellä voi olla traumaattisia muistoja ja vaikeuksia luottaa aikuisiin tai viranomaisiin. Ilman tunnistamista näihin tarpeisiin ei vastata.

Jotta lapsen asema voidaan tunnistaa ja turvata, on tärkeää kehittää viranomaisten, järjestöjen ja palveluntuottajien yhteisiä toimintatapoja. Tarvitaan koulutusta, tilastointia ja selkeitä ohjeistuksia siitä, miten lapsi tunnistetaan ihmiskaupan uhriksi tai hänen erityisasemansa huomioidaan.

Tukijärjestelmän rakenteelliset haasteet

Viranomaisten välinen vastuunjako voi olla epäselvä etenkin tilanteissa, joissa lapsella ei ole kotikuntaa tai oleskeluoikeus on epävarma. Osa ammattilaisista ei tunnista ihmiskauppaan liittyviä erityispiirteitä – erityisesti lastensuojelussa voi esiintyä osaamisvajetta, mikä estää varhaisen puuttumisen. Myös viranomaispalveluihin kohdistuva epäluottamus voi estää perheitä hakeutumasta tuen piiriin.

Tarpeet ja suositukset

Tällä hetkellä ihmiskaupan uhrien lasten oikeudet ja tarpeet jäävät helposti palveluiden ja järjestelmien ulkopuolelle. Tilanteen korjaamiseksi tarvitaan sekä rakenteellisia että käytännön muutoksia, joiden avulla voidaan varmistaa, että lasten asema tunnistetaan ja he saavat tarvitsemansa tuen.

- Ihmiskaupan uhrin lapsilla on oltava oikeus itsenäiseen tilannearviointiin ja palvelusuunnitelmaan. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että viranomaisten, mm. Ihmiskaupanuhrien auttamisjärjestelmän on otettava lapsen kokemus huomioon riippumatta siitä, onko hän itse suoran hyväksikäytön kohde vai eläköö hän tilanteessa, jossa hänen vanhempansa tai huoltajansa on ihmiskaupan uhri. Tällöin lapsella on oikeus saada apua ja suojelua omien kokemustensa perusteella.
- Tarvitaan valtakunnallinen ohjeistus ja koulutuspaketti, joka auttaa viranomaisia tunnistamaan tilanteet, joissa lapsi saattaa olla osallisena ihmiskauppaan – suoraan tai välillisesti. Ohjeistuksen tulee kattaa muun muassa poliisi, sosiaali- ja terveydenhuolto, koulut ja lastensuojelu. Tunnistamisen jälkeen lapselle on tarjottava palveluja, jotka vastaavat hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa, kuten trauma- ja kriisiapua, turvallinen asumisjärjestely sekä mahdollisuus jatkaa koulunkäyntiä ja osallistua vapaa-ajan toimintaan.
- On kehitettävä tilastointia ja tiedonkeruuta. Ilman tietoa on vaikea arvioida ilmiön laajuutta ja suunnitella tarvittavia resursseja.

- Lapsen asema tulee huomioida nykyistä paremmin erotilanteissa ja huoltajuuskiistoissa. Lapsen kokemukset usein jäävät varjoon, vaikka hänen elämänsä olisi vaikuttanut merkittävästi vanhemman ihmiskauppatilanne. On varmistettavaa, että korkean riskin erotilanteissa **lapsen turvallisuus asetetaan etusijalle**. Tuomareiden riittävä osaaminen ja ilmiön ymmärtäminen muodostavat perustan lapsen oikeuksien toteutumiselle todellisuudessa – ei vain paperilla.
- Tarvitaan moniammatillista yhteistyötä ja pysyviä rakenteita, jotka turvaavat lapsen oikeudet. Ihmiskaupan tilanteet ovat usein monimutkaisia, ja lapsen kokemusten käsittely vaatii eri alojen asiantuntijoiden yhteistyötä. Siksi tarvitaan selkeä malli siitä, miten eri viranomaiset, järjestöt ja palveluntuottajat toimivat yhdessä lapsen parhaaksi. Tämän mallin tulee nojata lapsen oikeuksien sopimukseen ja perustua lapsen edun ensisijaisuuteen.

Valmisteilla olevaan toimintaohjelmaan on sisällytettävä konkreettiset toimenpiteet, aikataulut ja vastuutahot sekä seurantajärjestelmä, jolla edistymistä arvioidaan säännöllisesti. Näin voidaan varmistaa, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa suojelun ja tuen – riippumatta siitä, miten hän on joutunut osaksi ihmiskauppaa.

Natalie Gerbert
Johtaja, Kriisikeskus Monika
Monika-Naiset liitto ry

Lisätietoa:

Johanna Forsman, asiantuntija, lasten kanssa tehtävä työ
johanna.forsman@monikanaiset.fi

Katariina Ainasoja, asiantuntija, ihmiskaupan vastainen työ
katariina.ainasoja@monikanaiset.fi